

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY-IJTIMOIIY OQIBATLARI TAHLILI

Xatamov Nurbek Ochildiyevich

O‘zbekiston Respublikasi
Vazirlar Mahkamasi huzuridagi
Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi dotsenti

Annotatsiya

Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni joriy etish va uni rivojlantirish jarayonlarining iqtisodiy hamda ijtimoiy oqibatlari tahlil qilingan. Davlat tomonidan qabul qilingan raqamlashtirish strategiyalari, elektron hukumat, raqamli xizmatlar va biznes jarayonlarini avtomatlashtirish bo‘yicha tashabbuslar asosida yuzaga kelayotgan o‘zgarishlar ko‘rib chiqilgan. Maqolada raqamli texnologiyalar qo‘llanilishi natijasida mehnat bozoridagi transformatsiyalar, ish o‘rinlari dinamikasi, aholi bandligi va ta‘lim tizimiga ta‘siri, shuningdek, biznes muhitidagi samaradorlik ko‘rsatkichlaridagi o‘zgarishlar tahlil qilingan. Raqamli iqtisodiyotning ijobiy va salohiyatli salbiy oqibatlari muvozanatli yondashuv asosida ko‘rsatib o‘tilgan. Shuningdek, maqolada raqamli notenglik, raqamli bilimlar darajasi, mintaqaviy farqlar va axborot xavfsizligi bilan bog‘liq muammolarga alohida e‘tibor qaratilgan. Muallif tomonidan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda barqaror o‘shni ta‘minlashga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, ijtimoiy oqibatlar, iqtisodiy tahlil, raqamlashtirish, raqamli transformatsiya, O‘zbekiston, mehnat bozori, raqamli notenglik.

Аннотация

В данной статье анализируются экономические и социальные последствия внедрения и развития цифровой экономики в Республике Узбекистан. Рассматриваются изменения, возникающие в результате государственных стратегий цифровизации, электронного правительства, цифровых услуг и инициатив по автоматизации бизнес-процессов. В статье оценивается влияние цифровых технологий на трансформацию рынка труда, динамику рабочих мест, занятость населения и систему образования, а также изменения в показателях эффективности бизнеса. Положительные и потенциально негативные последствия цифровой экономики представлены в сбалансированном виде. Особое внимание уделено вопросам цифрового неравенства, уровню цифровой грамотности, региональным различиям и информационной безопасности. Автор предлагает рекомендации, направленные на обеспечение устойчивого роста при развитии цифровой экономики.

Ключевые слова: цифровая экономика, социальные последствия, экономический анализ, цифровизация, цифровая трансформация, Узбекистан, рынок труда, цифровое неравенство.

Abstract

This article analyzes the economic and social consequences of implementing and developing the digital economy in the Republic of Uzbekistan. Changes arising from

state-adopted digitization strategies, e-government, digital services, and initiatives to automate business processes are examined. The article evaluates the impact of digital technologies on labor market transformations, job dynamics, employment, and the education system, as well as changes in business efficiency indicators. Both positive and potentially negative effects of the digital economy are presented in a balanced manner. Special attention is given to issues related to digital inequality, levels of digital literacy, regional disparities, and information security. The author proposes recommendations aimed at ensuring sustainable growth in the development of the digital economy.

Keywords: digital economy, social consequences, economic analysis, digitization, digital transformation, Uzbekistan, labor market, digital inequality.

KIRISH

XXI asrning ikkinchi o'n yilligida turli iqtisodiy adabiyotlarda mamlakatning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga erishish hamda makroiqtisodiy muvozanatini ta'minlashning muhim jihati raqamli iqtisodiyot tizimiga o'tish deb qayd etilmoqda. Shunday ekan, iqtisodiy taraqqiyotning bugungi bosqichida O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, tizimga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish, yangi texnologiyalarni joriy etish, kadrlarni tayyorlash va boshqa bir qancha muhim yo'nalishlarda keng qamrovli ishlarni bajarish, O'zbekistonda amalga oshirilishi lozim bo'lgan muhim ishlar doirasidagi birlamchi vazifalar qatoriga kiradi.

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga doir bir qancha me'yoriy-huquqiy hujjatlar ishlab chiqilib, unda mazkur tizimni taraqqiy ettirishga doir bajarilishi lozim bo'lgan ishlar belgilab berildi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 3-iyuldagi "O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-3832-sonli, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" PK-6079-sonli qarorlariga binoan respublikada raqamli iqtisodiyotni faol rivojlantirish, yaqin istiqbolda barcha tarmoq va sohalarga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish rejalashtirilganligi ko'rsatib o'tish mumkin.

O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish vazifasi milliy statistika doirasida ham bir qancha muhim ishlarning bajarilishini, xususan, milliy iqtisodiyot tarmoq va sohalarni raqamlashtirishga oid indikatorlar tizimi ishlab chiqilishi, mazkur tizim uchun ma'lumotlar bazasi shakllantirilishi, maxsus kuzatuvlar, so'rovnomalar va hisobot shakllari ishlab chiqilishini taqozo etadi.

Jahon miqyosida raqamli texnologiyalarning jadal sur'atlarda rivojlanishi barcha sohalarda yangi iqtisodiy munosabatlarning shakllanishiga olib kelmoqda. Ayniqsa, so'nggi yillarda raqamli iqtisodiyot nafaqat iqtisodiy o'sishning asosiy drayveri, balki

ijtimoiy barqarorlik va samarali boshqaruvning muhim omili sifatida ham namoyon bo‘lmoqda.¹

O‘zbekiston Respublikasida ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgilab olingan. Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan qabul qilingan “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi, elektron hukumat tizimini rivojlantirish, raqamli xizmatlar platformalarini yaratish kabi chora-tadbirlar iqtisodiy tizimni tubdan o‘zgartirishga xizmat qilmoqda.

Raqamlashtirish jarayoni nafaqat iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshiradi, balki mehnat bozori, ta’lim, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy himoya kabi sohalarga ham jiddiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot rivojlanishi bilan bog‘liq yangi muammolar – raqamli notenglik, axborot xavfsizligi, raqamli savodxonlik darajasining yetarli emasligi kabi masalalar ham yuzaga kelmoqda.

Ushbu maqolada O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotni joriy etish va rivojlantirish jarayonlarining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlari, ularning ijobiy va salbiy jihatlari, shuningdek, bu sohadagi amaliy yutuqlar va mavjud muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — raqamli iqtisodiyotning mamlakat taraqqiyotiga ko‘rsatayotgan ta’sirini kompleks baholash va samaradorlikni oshirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Mamlakatda innovatsion texnologiyalar barcha sohalarda, jumladan, televideniye, ta’lim, bank ishi va davlat boshqaruvida keng joriy etilmoqda. Xususan, raqamli televideniye texnologiyalari tasvir sifatining yuqoriligi, signallarni uzatish va qabul qilishdagi samaradorligi bilan ajralib turadi. O‘zbekiston Respublikasi rahbariyati tashabbusi bilan raqamli teleeshittirishga bosqichma-bosqich o‘tish bo‘yicha maxsus konsepsiya va dasturlar qabul qilindi.

Axborot tizimlari va ma’lumotlar bazalarining joriy etilishi sog‘liqni saqlash, ta’lim, ijtimoiy himoya, turizm va davlat xizmatlari sohaslarida faol ravishda amalga oshirilmoqda. Hozirgi kunda “aqlli” va “xavfsiz” shaharlar konsepsiyasi doirasida hududiy loyihalar ishlab chiqilmoqda.

Ta’lim sohasida esa tarmoqli axborot texnologiyalari asosida integratsiyalashgan o‘qitish tizimlari shakllanmoqda. Masofaviy ta’lim modellari orqali talabalar elektron o‘quv qo‘llanmalariga istalgan joydan kirish imkoniyatiga ega bo‘lib, o‘qituvchi bilan real vaqtda aloqa o‘rnatishi, vazifalarini yuborishi va qo‘shimcha resurslardan foydalanishi mumkin. Bu esa ta’lim sifatini oshirish va yangi bilimlarni o‘zlashtirishda innovatsion yondashuvni ta’minlaydi.

Tijorat banklari ham raqamli texnologiyalar orqali faoliyatini modernizatsiya qilmoqda. AKT negizida ishlab chiqilayotgan innovatsion dasturlar bank operatsiyalarini avtomatlashtirish, mijozlar bilan munosabatlarni yaxshilash va xodimlar faoliyatini optimallashtirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy avtomatlashtirilgan tizimlar orqali mijoz murojaatlari turli kanallardan (telefon, onlayn chat, veb-sayt orqali va h.k.) qabul qilinib, yagona tizimda qayta ishlanadi.

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son ““O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-6600413>

Jamiyat hayotidagi raqamlashtirish jarayonlari mamlakatning iqtisodiy rivojlanish sur'atlarini belgilaydi. "Raqamli iqtisodiyot" tushunchasi bugungi kunda to'rtinchi sanoat inqilobi sharoitida iqtisodiy o'sish darajasini belgilaydigan asosiy ko'rsatkichlardan biriga aylangan. Bu jarayonda intellektual faoliyatni avtomatlashtirish, raqamli yechimlar asosida qaror qabul qilish va raqobatbardoshlikni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Post-sanoat davrida axborot resurslari va ma'lumotlar almashinuvi ijtimoiy jarayonlarning asosiy harakatlantiruvchi omillaridan biriga aylandi. Butunjahon Internet tarmog'i orqali axborot uzatish imkoniyatlari insoniyatning bilim, madaniyat va iqtisodiy sohalaridagi cheklovlarini bartaraf etib, yangi imkoniyatlarni yaratadi. Ayniqsa, ijtimoiy munosabatlar va madaniy qadriyatlar shakllanishida virtual muhitning ta'siri ortib bormoqda.

Axborot oqimlarining shiddat bilan tarqalishi ijtimoiy yangilanish jarayonlarini tezlashtirib, shaxsiy va jamoaviy hayotda yangi paradigmalarni shakllantirmoqda. "Axborotlashtirish" tushunchasi kundan-kunga chuqurlashib, raqamli texnologiyalar inson hayotining ajralmas qismiga aylanmoqda. Yangi avlod esa aynan raqamli muhitda voyaga yetayotgan bo'lib, ularning dunyoqarashi, bilim olish usuli va hayot tarzi axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga to'liq bog'liq holga kelmoqda.

Shunday ekan, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti va makroiqtisodiy muvozanatini baholash ko'rsatkichlari tizimini shakllantirishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblangan raqamli iqtisodiyot rivojlanishiga oid milliy indikatorlar majmuini ishlab chiqish, milliy statistika tizimiga oid dolzarb masalalardan biri sifatida ahamiyat kasb etadi va tadqiqot ishimiz yo'nalishini tanlab olishimizga asos bo'ldi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Raqamli iqtisodiyot masalasi xalqaro va milliy tadqiqotchilar e'tiborida turibdi. Xususan, E. Brynjolfsson va E. McAfee raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va mehnat bozoridagi o'zgarishlarga kuchli ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi. Ularning fikricha, raqamli iqtisodiyot yuqori samaradorlik va iqtisodiy o'sishga olib kelishi bilan birga, ish o'rinlari qisqarishi, raqamli notenglik va ma'lum ko'nikmalarga bo'lgan talabning ortishiga ham sabab bo'ladi (Brynjolfsson & McAfee, 2014).

K. Shvab tomonidan ilgari surilgan "To'rtinchi sanoat inqilobi" nazariyasida raqamli iqtisodiyot butun ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlarni qayta shakllantirayotgan global jarayon sifatida talqin qilinadi. U avtomatlashtirish, sun'iy intellekt, internet-narsalar (IoT) va katta ma'lumotlar (big data) texnologiyalarini iqtisodiyotning barcha sohalarida tatbiq etish orqali yangi imkoniyatlar yuzaga kelayotganini ko'rsatadi (Schwab, 2016).

Tarmoqli iqtisodiyot va raqamli intellektual jarayonlar haqidagi ilk nazariy asoslar D. Tapscottning asarlarida bayon etilgan bo'lib, u ma'lumotlar bilan ishlash, raqamli biznes modellar va raqamlashtirish orqali iqtisodiy munosabatlarning samaradorligi oshishini asoslab bergan (Tapscott, 1996).

Milliy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Prezident farmoni bilan qabul qilingan "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasida raqamli infratuzilma, elektron hukumat va davlat xizmatlarini raqamlashtirish bo'yicha aniq vazifalar belgilangan ("Raqamli O'zbekiston – 2030", 2020).

A. Hakimov va hammualliflar tomonidan amalga oshirilgan tahlillarda mamlakatda raqamli texnologiyalarni turli sohalarga tatbiq etish bo'yicha amaliy qadamlar, xususan bank, ta'lim, sog'liqni saqlash va davlat boshqaruvi tizimidagi yutuqlar ko'rsatilgan. Shuningdek, raqamli transformatsiya jarayonida kadrlar tayyorlash, infratuzilmaviy muammolar va aholining raqamli savodxonligi kabi masalalarga ham to'xtalib o'tilgan (Hakimov va boshqalar, 2022).

N. Mo'minov o'z tadqiqotida raqamli iqtisodiyotning mehnat bozorida ta'sirini tahlil qilib, yangi kasblar, masofaviy ishlash imkoniyatlari va kadrlar kompetensiyalariga qo'yilayotgan talablar oshganini ko'rsatgan (Mo'minov, 2021).

BMT Taraqqiyot dasturining 2023-yilgi hisobotida esa O'zbekistonda raqamli transformatsiyaning ijtimoiy oqibatlari, ayniqsa raqamli notenglik va axborot xavfsizligi masalalari keng yoritilgan. Shuningdek, aholining turli qatlamlarining raqamli xizmatlarga kirish imkoniyatlaridagi farqlar tahlil qilingan (UNDP Uzbekistan, 2023).

Qodirov va Tursunova raqamli iqtisodiyotning ijtimoiy samaradorligi masalasiga nazar tashlab, ayniqsa ta'lim va ijtimoiy xizmatlar sohasida raqamli yechimlar orqali samaradorlik oshganini ta'kidlaydilar (Qodirov & Tursunova, 2023).

Shu bilan birga, S. Karimov tomonidan bank tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi va avtomatlashtirish jarayonlari orqali mijozlar bilan ishlash samaradorligining oshishi tahlil qilingan (Karimov, 2021).

Xulosa qilib aytganda, yuqorida keltirilgan adabiyotlar raqamli iqtisodiyotning iqtisodiy va ijtimoiy sohalardagi ta'sirini har tomonlama yoritadi. Biroq, mavjud manbalarda ijtimoiy oqibatlarni chuqur o'rganishga yetarlicha e'tibor berilmagan. Shu bois, O'zbekiston sharoitida mazkur jarayonning ijtimoiy-madaniy, mintaqaviy va inson kapitaliga ta'sirini tahlil qilish bugungi kun ilmiy izlanishlari uchun dolzarb hisoblanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

"Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining barqarorligini ta'minlash, jahon tajribasiga tayangan holda milliy iqtisodiyotni jadal sur'atlarda raqamlashtirish uchun quyidagi ishlarni bajarish lozimligi ko'rsatib o'tilgan¹:

- raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning me'yoriy-huquqiy bazasini shakllantirish;
- milliy iqtisodiyotning barcha tarmoq va sohasini modernizatsiyalashda imkon qadar eng so'nggi raqamli texnologiyalarni joriy etish;

¹ https://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/32_Siddikov.pdf

- eng so‘nggi raqamli texnologiyalarga asoslangan kommunikatsion vositalar, mashina va uskunalarni sotib olish, o‘rnatish va mahalliy kadrlarning ularda ishlash malakalarini oshirish;

- maktabgacha ta‘lim tizimidan boshlab, oliy ta‘limdan keyingi ta‘lim tizimigacha raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan kadrlar siyosatini ishlab chiqish va yuritish.

Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktyabrdagi “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PK-6079-sonli qaror doirasida 2020–2022-yillarda hududlarni raqamlashtirish dasturlari tasdiqlandi. Unga asosan:

- aholi punktlarining internetga ulanish darajasini 78 foizdan 95 foizgacha oshirish, shu jumladan buning hisobiga 2,5 million keng polosali ulanish portlarini ko‘paytirish;

- 20 ming kilometr optik tolali aloqa liniyalarini o‘tkazish va uyali aloqa tarmoqlarini rivojlantirish;

- 400 dan ortiq axborot tizimlarini, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning turli sohalariga elektron xizmatlar va dasturiy ta‘minotlarni joriy etish;

- 587 ming kishini kompyuter dasturlash asoslari bo‘yicha o‘qitishni tashkil etish, shuningdek “Bir million dasturchi” loyihasi doirasida 500 ming yoshlarni jalb qilish;

- ishlab chiqarish va iqtisodiyotning real sektori korxonalarida logistika va boshqarish jarayonlarini avtomatlashtirish bo‘yicha 280 dan ortiq axborot tizimlari va dasturiy mahsulotlarini joriy etish;

- davlat organlari va tashkilotlari xodimlarining raqamli savodxonligi va malakasini oshirish, ularni axborot texnologiyalariga o‘rgatish va axborot xavfsizligini ta‘minlash;

- mintaqalardagi tegishli oliy o‘quv yurtlari, ma‘muriy-hududiy birliklarda hokimiyat va davlat idoralarning 12 ming xodimini axborot texnologiyalari bo‘yicha o‘qitish uchun mas‘ul etib tayinlash.

Aytish joizki, mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga doir asosiy yo‘nalishlar orasida milliy statistika tizimiga oid quyidagi muhim masalalarni ham qayd etish mumkin:

- statistika tizimiga raqamli texnologiyalarni joriy etish;

- ma‘lumotlarni to‘plashdan boshlab chop etishga doir jarayonlarda samaradorlikni oshirish uchun yangi, eng so‘ngi dasturiy ta‘minotlarni qo‘llash;

- raqamli iqtisodiyotga oid ko‘rsatkichlarni ishlab chiqish va shakllantirish hamda ularni davlat boshqaruv apparatiga, tegishli vazirlik va idoralarga samarali qarorlar chiqarishlari uchun yetkazib berish;

- raqamli iqtisodiyotga oid kurslarni ishlab chiqish va o‘qitish asosida kadrlar malakasini oshirish.

“Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi va O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 3-avgustdagi PQ-4796-sonli “O‘zbekiston Respublikasi milliy

statistika tizimini yanada takomillashtirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorda yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan asosiy masalalar bilan bir qatorda, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish ko‘rsatkichlarini ishlab chiqish vazifasi ham belgilab berilgan. Qayd etish joizki, aynan raqamli iqtisodiyot rivojlanishiga oid milliy indikatorlar majmuasining yaratilishi uchun me‘yoriy-huquqiy asos mavjudligi ko‘rsatkichlar tizimi ishlab chiqishga poydevor bo‘ldi.

METODOLOGIYA

Raqamli iqtisodiyot rivojlanishiga oid milliy ko‘rsatkichlar majmuini ishlab chiqishda to‘rtta yirik blokdan iborat indikatorlar tizimi shakllantirildi. Bular:

1. Mamlakatning xalqaro reytingdagi o‘rniga oid ko‘rsatkichlar;
2. Hududlarda raqamli iqtisodiyot rivojlanishining asosiy ko‘rsatkichlari;
3. Biznes va sohalarni raqamlashtirish ko‘rsatkichlari;
4. AKT sohasi taraqqiyotiga oid ko‘rsatkichlar majmui.

Shuningdek, raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi malakasi va kadrlar salohiyati, ijtimoiy soha va ommaviy axborot vositalari tizimini raqamlashtirish ko‘rsatkichlari ham milliy ko‘rsatkichlar tarkibiga kiritildi.

Mamlakatning xalqaro reytingdagi o‘rniga oid ko‘rsatkichlar tizimini ishlab chiqishda I-DESI, IDI, EGDI, EPART, GCI, GII, SGI, WDCI va boshqa xalqaro indekslar majmuasidan foydalanildi.

Biznesdagi raqamli texnologiyalar indikatorlari majmuini ishlab chiqishda tizimga oid ko‘rsatkichlar bilan bir qatorda, iqtisodiy faoliyat turlari bo‘yicha tashkilotlarda CRM, ERP, SCM tizimlaridan foydalanish darajasini ifoda etuvchi ko‘rsatkichlar ham kiritildi.

Hududlarda raqamli iqtisodiyot rivojlanishining asosiy ko‘rsatkichlarini ishlab chiqishda qishloq yoki shahar joylariga xos xususiyatlar, tarmoq yoki sohalar taraqqiyotiga oid, shu bilan birga raqamlashtirish jarayoniga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi omillar ham hisobga olindi.

AKT sohasi taraqqiyotiga xos ko‘rsatkichlar majmuiga:

- AKT sektori faoliyati,
- AKT sohasidagi tadqiqotlar va ishlanmalar,
- telekommunikatsiyalar,
- elektron hukumat xizmatlaridan foydalanish,
- axborot xavfsizligi,

• raqamli texnologiyalar qo‘llanilishiga oid indikatorlar tizimlari mujassamlashtirildi.

Shuningdek, raqamli iqtisodiyot rivojlanishiga oid milliy ko‘rsatkichlar majmuining beshinchi bloki quyidagilarni o‘z ichiga oladi: raqamli iqtisodiyot bo‘yicha kadrlar salohiyati, ijtimoiy sohani raqamlashtirish va raqamli reallikdagi aholiga oid indikatorlar, shuningdek ommaviy axborot vositalari (OAV) va kontent tarkibi.

Raqamli iqtisodiyot rivojlanishiga oid milliy ko‘rsatkichlar tizimini ishlab chiqishda induktiv-deduktiv yondashuv (xususiylikdan umumiylikka, umumiylikdan tizimli shaklga o‘tilishi va aksincha), sabab va natija munosabatlari, tizimli yondashuv,

strategik maqsad, indikativ rejalashtirish, optimal tanlov, majmuaviy baholash metodlari, shuningdek tarkibiy-funksional modelga asoslangan metodologik yondashuv qoʻllanildi.

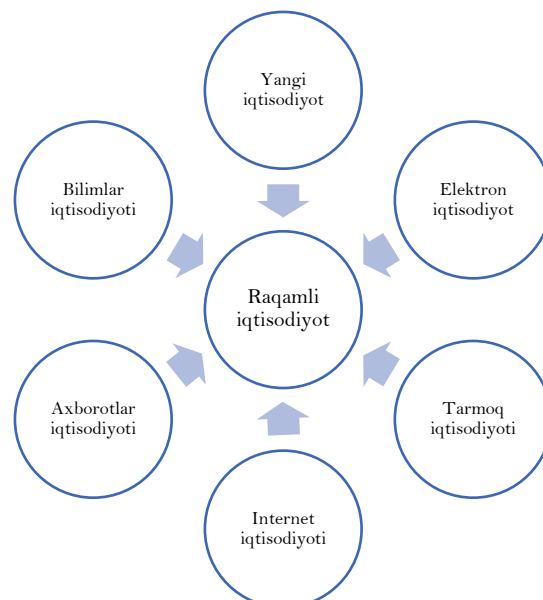
Mutaxassislarning fikricha, XXI asrning 30-yillariga kelib, insoniyatning qariyb 15–20 foizi axborotlar jamiyatida yashaydi va unga taʼsir koʻrsatadi, 60–70 foiz aholi esa industrial jamiyat taʼsirida qolmoqda. Insoniyat jamiyatining bunday shakllanishi global raqamli boʻshliq bilan ifodalanadi.

Umuman olganda, raqamli iqtisodiyot keng maʼnoda: yangi axborotni yaratish, ulardan foydalanish, raqamli texnologiyalar va raqamli mahsulotlar, telekommunikatsiya xizmatlari, elektron biznes, elektron tijorat, elektron bozorlar, masofadan turib bitim tuzish mexanizmlari, masofadan turib xizmat koʻrsatish, masofaviy taʼlim va boshqa bir qator komponentlarni oʻz ichiga olgan xoʻjalik yurituvchi subyektlar oʻrtasidagi iqtisodiy munosabatlarni tizimli tashkil etgan tuzilmadir.

Yuqorida koʻrsatilganidek, raqamli iqtisodiyot elektron biznes va savdo bilan bogʻliq raqamli texnologiyalarni qoʻllash asosida iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish jarayonlari va usullarini oʻz ichiga oladi va kiber muhitda raqamli tovarlar va xizmatlarni amalga oshirish imkoniyatini yaratadi.

Boshqacha aytganda, bu elektron toʻlov vositalari, kriptovalyuta va raqamli valyutaning imkoniyatlaridan foydalangan holda axborotni ijtimoiy tarmoq orqali elektron vositalardan foydalanib uzatish, almashish va saqlash bitimlari tizimidir.

Koʻpgina xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar raqamli iqtisodiyotni axborot iqtisodiyoti, bilimlar iqtisodiyoti, ijodiy iqtisodiyot, internet iqtisodiyoti, tarmoq iqtisodiyoti, elektron iqtisodiyot, yangi iqtisodiyot va shunga oʻxshash tushunchalar bilan ifodalaydi (1-rasm).¹

1-rasm. Postindustrial iqtisodiyotning yangi koʻrinishlari²

¹ file:///C:/Users/n.xatanov/Downloads/Rakamli_iktisodietni_rivozlantiris_omillari_nazari.pdf

² Muallif ishlanmasi

Bizning fikrimizcha, “raqamli iqtisodiyot” tushunchasi oddiy ma’lumotlarni raqamlashtirish va turli iqtisodiy jarayonlarni avtomatlashtirishdan ancha kengroqdir. U zamonaviy axborot va smart-texnologiyalarni, shuningdek yirik ma’lumotlar, Internet iqtisodiyoti, tarmoq iqtisodiyoti, bilimlar iqtisodiyoti, elektron iqtisodiyot va axborotlar iqtisodiyoti bazalarini, simsiz tarmoqlarni, turli mobil qurilmalar va gadjetlarni, shuningdek ijtimoiy media platformalarini yaratishga imkon beruvchi yangi turdagi ijtimoiy-raqamli platformalarni jalb qilishning innovatsion usulini o‘z ichiga oladi.

Raqamli iqtisodiyot doirasida ushbu texnologiyalar alohida yoki integratsion rejimlarda muvaffaqiyatli qo‘llanilmoqda. Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot ijtimoiy-iqtisodiy hayotning barcha tarmoq va sohalarida qo‘llanilib, yangi bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish, tegishli strategik qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyotning barcha sohalarida amalda qo‘llanilishi yangi ilmiy tadqiqotlar va zamonaviy texnologiyalar yaratishni taqozo etadi hamda tarmoq va sohalar uchun qulay raqamli makonlarni shakllantiradi.

Jahon banki ta’rifiga ko‘ra, raqamli iqtisodiyot — bu raqamli axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo‘llashga asoslangan ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy munosabatlar tizimidir.

Raqamli iqtisodiyotning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Maxsus raqamli platformalar va ekotizimlar yaratish orqali iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish;

Shaxsiy xizmat modellarini qo‘llash;

Ijtimoiy tarmoqda ishlab chiqaruvchilar va iste’molchilarning bevosita hamkorlik aloqalarini masofaviy qulay muhitda tashkil etish.

So‘nggi to‘rt yil ichida O‘zbekistonda axborot texnologiyalarini rivojlantirish bo‘yicha katta qadamlar tashlandi, bu esa iqtisodiyotning ko‘plab sohalarida raqamlashtirish jarayonlarini kengaytirish va raqamli iqtisodiyot ulushini oshirishga yordam berdi.

Raqamli iqtisodiyot tarkibiy qismlari:

- Elektron tijorat;
- “Elektron hukumat” tizimi;
- Iqtisodiyotning turli tarmoqlarida va xizmat ko‘rsatish sohalarida “aqlli” (smart) texnologiyalarni joriy etish;
- “Aqlli shahar” va “Xavfsiz shahar” konsepsiyalarini yaratish;
- “Buyumlar Interneti” (IoT)dan keng foydalanish va boshqa ilg‘or texnologiyalar.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanish darajasi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) rivojlanish darajasi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, odatda quyidagi ko‘rsatkichlar bilan baholanadi:

- Raqamli iqtisodiyotning YAIMdagi ulushi;
- AKT sanoatiga kiritilgan investitsiyalar hajmi;

- Internet tezligi va qamrov maydoni;
- Elektron tijoratning rivojlanish darajasi;
- “Elektron hukumat” tizimidagi davlat xizmatlari ulushi;
- AKT sohasidagi mutaxassislar bilan tashkilotlarning ta’minlanishi va boshqa ko’rsatkichlar.

Shuningdek, mamlakatning axborot texnologiyalarini rivojlantirish darajasini baholovchi xalqaro reytinglardagi ko’rsatkichlar ham muhim ahamiyatga ega.

1-rasmda O‘zbekiston Respublikasida 2016–2021-yillarda iqtisodiyotda faoliyat ko’rsatayotgan korxonalar va tashkilotlar hamda axborot va aloqa sohasida faoliyat yuritayotgan korxonalar va tashkilotlar sonining o‘shish tendensiyasi keltirilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni jadal rivojlantirish mamlakatning iqtisodiy o‘shishi va ijtimoiy taraqqiyotida muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Raqamlashtirish jarayonlari sanoat, qishloq xo‘jaligi, moliya, ta’lim, sog‘liqni saqlash va davlat boshqaruvi sohalarida samaradorlikni oshirishga xizmat qilmoqda. Natijada mamlakatda investitsion muhit yaxshilandi, yangi ish o‘rinlari yaratildi va kichik hamda o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash imkoniyati kengaydi.

Shuningdek, raqamli iqtisodiyot ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, aholi turmush darajasini oshirish va raqamli tenglikni mustahkamlashda ham muhim rol o‘ynamoqda. Masofaviy ta’lim, onlayn tibbiy xizmatlar, elektron tijorat kabi sohalardagi rivojlanish aholiga yangi imkoniyatlarni yaratmoqda va ularning hayot sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda.

Biroq, raqamli iqtisodiyotni joriy etish jarayonida kiberxavfsizlik, raqamli ta’limning yetishmasligi, infratuzilma muammolari va raqamli ajralish (digital divide) kabi murakkab masalalar yuzaga kelmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish maqsadida davlat tomonidan tizimli islohotlar va strategik dasturlar amalga oshirilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirmoqda, balki ijtimoiy taraqqiyot va aholi farovonligini ta’minlashda ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, barqaror va inklyuziv rivojlanishni ta’minlash raqamli iqtisodiyot siyosatining ustuvor vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 5-октябрдаги “2020–2023 йилларда рақамли иқтисодиёт ва электрон ҳукуматни ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ–6079-сонли фармони. <https://lex.uz/uz/docs/-5030957>

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Иқтисодий тадқиқотлар ва ислохотлар маркази. (2023). Ўзбекистонда рақамли иқтисодиёт: таҳлил ва истиқболлар. Тошкент.

3. Каримов, И. (2021). Рақамли иқтисодиёт ва унинг тараққиёт босқичлари. Тошкент: Иқтисодиёт нашриёти.

4. Аҳмедов, Ш. (2022). Иқтисодиётнинг рақамли трансформацияси ва унинг ижтимоий таъсирлари. – “Иқтисодий фанлар” журнали, №2, 34–40-бетлар.
5. World Bank. (2022). Digital Uzbekistan: Accelerating Digital Transformation for Inclusive Growth. www.worldbank.org
6. UNCTAD. (2023). Digital Economy Report 2023: Cross-border data flows and development. Женева: БМТ нашриёти.
7. Schwab, К. (2020). The Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum.
8. Davletov, В. (2023). Рақамли иқтисодиётнинг институционал асослари. – Тошкент давлат иқтисодиёт университети илмий тўплами, №1.
9. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси. (2024). Рақамли инфратузилманинг ривожланиш динамикаси бўйича статистик маълумотлар. www.stat.uz
10. OECD. (2022). Measuring the Digital Transformation: A Roadmap for the Future. Paris: OECD Publishing.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:	Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri:	Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri:	Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhah:	Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar:	Sadikov Shoxrux Shuxratovich Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, sentyabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**